

Zdzisław Śliwa¹

Bałtycka Akademia Obrony, Tartu, Estonia

OD ODSTRASZANIA DO OBRONY – WYZWANIA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTW BAŁTYCKICH

FROM DETERRENCE TO DEFENCE – SECURITY CHALLENGES FOR THE BALTIC STATES

Abstrakt: Estonia, Łotwa i Litwa doświadczyły w historii szeregu zagrożeń ze strony Federacji Rosyjskiej, w tym utraty niepodległości i okupacji. Obawy tych państw przed agresywną polityką Moskwy ponownie eskalowały, gdy Rosja rozpoczęła agresję w Ukrainie, aby w pełni ją sobie podporządkować. Te wydarzenia nie były zaskoczeniem dla trzech państw bałtyckich, które od wielu lat ostrzegały przed takim scenariuszem. W artykule poddano analizie decyzje polityczne oraz formy wsparcia dla Ukrainy w walce o suwerenność. Dokonano także przeglądu percepcji bezpieczeństwa państw bałtyckich i ewolucji ocen zagrożeń, jak też rozwoju potencjału obronnego i wzmacniania odporności społeczeństw. Celem artykułu jest przegląd sytuacji bezpieczeństwa Estonii, Łotwy i Litwy w kontekście rosyjskiej agresji na Ukrainę oraz ocena zagrożeń i działań podejmowanych w celu ich minimalizacji. Za materiał badawczy posłużyły dokumenty oraz przegląd i interpretacja literatury. Ponadto przyjęcie studium przypadku w odniesieniu do Estonii, Litwy i Łotwy pozwoliło na zastosowanie analizy porównawczej.

Słowa kluczowe: Estonia, Łotwa, Litwa, odstraszenie, środowisko bezpieczeństwa, wojska obrony terytorialnej

¹ <https://orcid.org/0000-0002-5653-2941>.

Abstract: Estonia, Latvia, and Lithuania have experienced continuous threats from the Russian Federation throughout their history, including loss of independence and occupation. These countries' fears of Moscow's aggressive policy escalated again when Russia launched its aggression in Ukraine, seeking full subordination to Moscow. These events did not come as a surprise to the three Baltic states, which had been warning against Russia's aggressive policy for many years. The article reviews the political decisions and support for Ukraine in its struggle to restore sovereignty. It examines the perception of security of these countries and the evolution of threat assessments, as well as the development of defense capabilities and the strengthening of the resilience of societies. The article aims to review the state of security in the Baltic states in the context of the Russian aggression in Ukraine and to assess the threats and decisions taken to increase security. The findings are based on a study of documents, as well as on an overview and analysis of existing literature and sources. The case study methodology – in relation to Estonia, Lithuania, and Latvia – allows the implementation of comparative analysis.

Keywords: Estonia, Latvia, Lithuania, deterrence, security environment, territorial defence forces

Wprowadzenie

Rosja była i wciąż jest postrzegana jako egzystencjalne zagrożenie dla państw sąsiednich. To szczególnie istotne z punktu widzenia Estonii, Łotwy i Litwy, które nie tylko doświadczyły, czym jest „ruski mir”, lecz także wskutek zaborczej polityki Związku Radzieckiego utraciły niepodległość. W efekcie percepcja Federacji Rosyjskiej, jako spadkobiercy poprzedniego systemu, wciąż odgrywa dużą rolę w zakresie bezpieczeństwa i przyszłości tych krajów. Ma to bezpośredni związek z wciąż istniejącymi imperialistycznymi ambicjami oraz dążeniem do podporządkowania sobie innych narodów i przejmowania nowych terytoriów, co było charakterystyczną postawą Rosji na przestrzeni wieków. Agresja w Ukrainie w lutym 2022 r. obudziła duchy przeszłości i wskazała na bezpośrednie zagrożenie suwerenności tych państw. Symbolicznego wymiaru nabrało wydarzenie

w Tallinnie, w którym 24 lutego obchodzono 104. rocznicę ustanowienia niepodległości Estonii. Premier Kaja Kallas w trakcie wystąpienia podkreśliła, że militarna agresja Rosji przeciwko Ukrainie pokazuje, „jak wysoka jest cena wolności”². Podobne odczucia pojawiły się na Łotwie i Litwie, co ponownie wskazało na potrzebę jedności i współpracy w ramach NATO i UE, gdyż zarówno kraje bałtyckie, jak i Polska mogą być kolejnymi celami agresji ze strony Rosji. W tym kontekście warto przytoczyć słowa Lennarta Meri, byłego prezydenta Estonii, który już w 1994 r. podkreślił, że polityka ustępstw wobec Moskwy nie ma sensu, a jedynie zachęca do kolejnej ekspansji³. Wojna w Gruzji, aneksja Krymu, wojna w Ukrainie potwierdziły te słowa. Ocena intencji rosyjskich przez przywódców krajów bałtyckich i Polski w trakcie ostatnich dekad oraz ostrzeżenia przed rosyjską polityką rewizjonistyczną okazały się słuszne. Potwierdzały to agresywna narracja rosyjskich polityków, propagandystów i mediów, częste naruszanie przestrzeni powietrznej i granic morskich oraz wykorzystanie narzędzi hybrydowych. W odniesieniu do Estonii i Łotwy polityka rosyjska podkreśla wsparcie mniejszości rosyjskojęzycznych, co stanowi kolejne wyzwanie, gdyż akcentuje potrzebę „kompleksowej ochrony praw i uzasadnionych interesów obywateli rosyjskich i rodaków za granicą”⁴. Może to stanowić usprawiedliwienie dla agresji wobec państw bałtyckich, co nawiązuje do doktryny Primakowa⁵, zakładającej, że „Rosja powinna nalegać na swój prymat w przestrzeni postsowieckiej i przeprowadzić integracji w tym

² *Speech by Prime Minister Kaja Kallas at the laying of wreaths at the War of Independence Victory Column*, Rząd Republiki Estonii, Tallinn 24 lutego 2022 r., <https://www.valitsus.ee/en/news/speech-prime-minister-kaja-kallas-laying-wreaths-war-independence-victory-column-24-february> (dostęp: 18 marca 2023 r.).

³ *Address by H.E. Lennart Meri, President of the Republic of Estonia*, Hamburg 25 lutego 1994 r., Archiwum Biura Prezydenta Republiki, <https://vp1992-2001.president.ee/eng/k6ned/K6ne.asp?ID=9401> (dostęp: 18 marca 2023 r.).

⁴ *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. Approved by Dmitry A. Medvedev, President of the Russian Federation, on 12 July 2008*, s. 2, https://russiaeu.ru/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf (dostęp: 21 marca 2023 r.).

⁵ Jewgienij Maksimowicz Primakow – dyrektor Służby Wywiadu Zagranicznego Rosji w latach 1991–1995, w latach 1996–1998 minister spraw zagranicznych, a od 11 września 1998 do 12 maja 1999 r. premier Federacji Rosyjskiej. Twórca tzw. doktryny Primakowa, zakładającej dominację Federacji Rosyjskiej w postsowieckiej przestrzeni i dążenie do integracji państw w regionie.

regionie” oraz dominować nad innymi krajami. Taka „integracja” miała miejsce w Gruzji, obecnie wdraża się ją w Ukrainie, a sztandarem przykładem jest podporządkowanie Białorusi⁶.

Przedmiotem artykułu jest przegląd sytuacji bezpieczeństwa Estonii, Łotwy i Litwy, określanych również jako państwa bałtyckie, w kontekście rosyjskiej agresji na Ukrainę oraz ocena zagrożeń i działań podejmowanych w celu poprawy ich bezpieczeństwa. W tym celu wykorzystano dostępne jawne dokumenty oraz artykuły naukowe i publicystyczne związane z problematyką bezpieczeństwa, a także dokonano przeglądu i analizy dokumentów oraz literatury przedmiotu. Przyjęcie studium przypadku w relacji do Estonii, Litwy i Łotwy pozwoliło ponadto na zastosowanie analizy porównawczej. W pierwszej części przedstawione zostaną decyzje i działania w sferze politycznej i wojskowej na szczeblu krajowym oraz regionalnym, a także w ramach organizacji międzynarodowych, w szczególności NATO i UE. W kolejnej części dokonano przeglądu zagrożeń dla państw bałtyckich i ich ewolucji w ramach studiów przypadku. Omówiono potencjał sił zbrojnych oraz rolę wojsk obrony terytorialnej we wzmacnianiu odporności społecznej i potencjału militarnego dla potęgowania czynnika odstraszenia. Uwzględniono przy tym decyzje wspierające budowanie odporności i świadomości społecznej. Konkluzje podsumowują wnioski odzwierciedlające złożoność sytuacji w zakresie bezpieczeństwa i wyzwania, przed którymi stoją państwa bałtyckie. Tak przyjęty układ treści pozwala odpowiedzieć na pytanie, jakie działania podjęły państwa osobno i wspólnie, oraz w jakim stopniu wpłynęło to na bezpieczeństwo tych krajów oraz całego regionu.

⁶ E. Rumer, *The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action*, Carnegie Endowment for International Peace, 5 czerwca 2019 r., s. 1, <https://carnegieendowment.org/2019/06/05/primakov-not-gerasimov-doctrine-in-action-pub-79254> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

Konsolidacja decyzji politycznych wobec rosyjskiej agresji

Federacja Rosyjska była, jest i będzie stanowić egzystencjalne zagrożenie dla suwerenności trzech państw bałtyckich, świadomych agresywnej polityki, która wywodzi się z imperialistycznych ambicji Rosji. Takie stanowisko tych krajów zostało wyrażone, gdy uznały one Rosję za państwo terrorystyczne. Już w maju 2022 r. litewski Sejm jednogłośnie przyjął rezolucję nazywającą wojnę Rosji przeciwko Ukrainie ludobójstwem i podkreślił, że siły rosyjskie dopuściły się zbrodni wojennych i masakr ludności cywilnej w Buczy, Irpieniu, Mariupolu, Borodziance i Hostomelu. W rezolucji stwierdzono, że „Federacja Rosyjska, której siły zbrojne celowo i systematycznie atakują cele cywilne, jest państwem, które wspiera i dopuszcza się terroryzmu”⁷. Łotwa wydała podobne oświadczenie w sierpniu 2022 r., kiedy Saeima (parlament Republiki Łotewskiej) określiła działania przeciwko cywilom „ukierunkowanym ludobójstwem”, uznała Rosję za „państwo sponsorujące terroryzm” i wezwała inne narody do „przyjęcia tego samego stanowiska”⁸. Estonia już w kwietniu 2022 r. opublikowała oświadczenie Riigikogu (Zgromadzenie Państwowe Estonii) „O zbrodniach wojennych i ludobójstwie Federacji Rosyjskiej w Ukrainie”⁹, a w październiku przyjęto oświadczenie uznające Rosję za „reżim terrorystyczny, a Federację Rosyjską za kraj wspierający terroryzm, którego działania musimy konfrontować wspólnie”¹⁰. Przyjęte uchwały wskazują na jednoznaczne i podobne stanowisko odnośnie do postrzegania rosyjskiej agresji jako działania nieprzystające do żadnego wymiaru stosunków międzynarodowych i regulacji prawnych, stanowiących podstawę pokojowej

⁷ *Lithuania recognises war in Ukraine as genocide, Russia as terrorist state*, Baltic News Service, 10 maja 2022 r., <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1691202/lithuania-recognises-war-in-ukraine-as-genocide-russia-as-terrorist-state> (dostęp: 18 marca 2023 r.).

⁸ *Latvian brands Russia a 'state sponsor of terrorism'*, Baltic News Service, 11 sierpnia 2022 r., <https://news.err.ee/1608681955/latvian-brands-russia-a-state-sponsor-of-terrorism> (dostęp: 19 marca 2023 r.).

⁹ *Statement of the Riigikogu. On the war crimes and genocide of the Russian Federation in Ukraine*, Tallinn 18 kwietnia 2022 r., https://www.holocaustremembrance.com/sites/default/files/inline-files/Statement-of-the-Riigikogu-on-Genocide-in-Ukraine-21.04.2022_0.pdf (dostęp: 19 marca 2023 r.).

¹⁰ Por. pełny tekst: *ibidem*.

egzystencji wypracowanej w okresie powojennym. Jednocześnie te kraje całkowicie popierają integralność terytorialną Ukrainy i mają świadomość, że rewizjonistyczna polityka Rosji realnie zagraża ich państwowości. Wsparcie Ukrainy stanowi rację stanu tych państw przy pełnej świadomości własnego ograniczonego potencjału militarnego, mimo że na cele wojskowe przeznaczono ponad 2 proc. PKB. Jest to w pełni uzasadnione, gdyż już w 2018 r. ówczesna prezydent Litwy, Dalia Grybauskaitė, oceniła w wywiadzie, że zagrożenie agresji rosyjskiej jest duże, jeśli NATO i Litwa nie będą gotowe do obrony¹¹. Napastliwe wypowiedzi byłego prezydenta Rosji Dmitrija Miedwiediewa czy propagandystów rosyjskich oraz kwestionowanie państwowości Estonii, Łotwy i Litwy potwierdzają te obawy. Brytyjski historyk Mark Galeotti ocenił, że narastanie zagrożenia ze strony Rosji w stosunku do krajów bałtyckich nie jest celem samym w sobie. Ich przystąpienie do NATO i UE zmieniło sytuację bezpieczeństwa w regionie, dlatego też stały nacisk w każdym wymiarze pozwala na wywieranie wpływu na różne inne podmioty międzynarodowe, jak właśnie NATO, UE, ale również Stany Zjednoczone, Polskę i państwa nordyckie¹². Jest to wciąż aktualne stwierdzenie – choć polityka Rosji nie powiodła się w stosunku do Finlandii i Szwecji, pozwoliła przecież na całkowite podporządkowanie np. Białorusi.

Podejrzenia potwierdziły ujawnione dokumenty rosyjskie, pochodzące z administracji prezydenta Władimira Putina z 2021 r. Za zasadnicze cele wobec Estonii, Łotwy i Litwy obrano zredukowanie obecności i wpływu NATO na te państwa, przy jednoczesnym wzmocnieniu pozycji rosyjskiej oraz roli kultury rosyjskiej. Nie były to informacje nowe – premier Kallas wielokrotnie podkreślała, że Estonia jest świadoma używania przez Moskwę narzędzi hybrydowych, co wymaga od niej stałego monitorowania tych działań i budowania

¹¹ A. Langer, *The young generation is ready to defend our country*, „Der Spiegel”, 19 czerwca 2018 r., <https://www.spiegel.de/politik/ausland/litauen-praesidentin-dalia-grybauskaitė-im-interview-a-1212292.html> (dostęp: 19 marca 2023 r.).

¹² M. Galeotti, *The Baltic States as Targets and Levers: The Role of the Region in Russian Strategy*, „Marshall Center Security Insight” 2019, nr 27, <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/baltic-states-targets-and-levers-role-region-russian-strategy-0> (dostęp: 19 marca 2023 r.).

odporności państwa w każdej sferze jego funkcjonowania¹³. Plany miały wymiar krótkoterminowy (do 2022 r.), średnioterminowy (2025 r.), długoterminowy (2030 r.) i obejmowały trzy zasadnicze rozdziały: cele polityczne, wojskowe, wojskowo-techniczne i związane z bezpieczeństwem; handlowo-gospodarcze; cele humanitarne lub związane ze społeczeństwem. Daniel Fried, były asystent sekretarza stanu USA ds. europejskich i euroazjatyckich, podkreślił wagę członkostwa krajów bałtyckich w NATO i ocenił, że gdyby nie doszło do niego w 2004 r., Rosja dokonałaby agresji, a tak ograniczyła się jedynie do intryg politycznych¹⁴. To w pełni uzasadnione stwierdzenie pokazuje, dlaczego Rosja tak bardzo przeciwstawiała się rozszerzeniu NATO o nowe państwa. Polityka powstrzymywania członkostwa była związana z długoterminowymi planami Kremla, gdyż pozwoliła ona na atakowanie kolejnych krajów bez obawy o bezpośredni konflikt z NATO i aktywowanie artykułu 5¹⁵. W związku z tym w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej z 2021 r. ponownie uznano narastanie infrastruktury wojskowej NATO w pobliżu granic Rosji za zagrożenie militarne dla państwa¹⁶. Tym samym narracja nie zmieniła się w stosunku do poprzednich dokumentów¹⁷. W Doktrynie Wojennej Federacji Rosyjskiej z 2014 r. przybliżenie infrastruktury państw członków NATO ku granicom i dalsza rozbudowa Sojuszu

¹³ *Russia's secret strategy documents reveal plans involving Baltic states*, "Postimees", 26 kwietnia 2023 r., <https://news.postimees.ee/7762424/russia-s-secret-strategy-documents-reveal-plans-involving-baltic-states> (dostęp: 21 marca 2023 r.).

¹⁴ *ibidem*.

¹⁵ Artykuł 5. Traktatu Północnoatlantyckiego, Waszyngton, 4 kwietnia 1949 r., w: Dz.U.2000.87.970, z dnia 12 marca 1999 r.: „Strony zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną lub więcej z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uznana za napaść przeciwko nim wszystkim i dlatego zgadzają się, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, to każda z nich, w ramach wykonywania prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, uznanego na mocy artykułu 51 Karty Narodów Zjednoczonych, udzieli pomocy Stronie lub Stronom napadniętym, podejmując niezwłocznie, samodzielnie jak i w porozumieniu z innymi Stronami, działania, jakie uzna za konieczne, łącznie z użyciem siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego”.

¹⁶ *О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации [O Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej]*, Moskwa 2 lipca 2021 r., s. 11, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202107030001> (dostęp: 23 marca 2023 r.).

¹⁷ Por. dokumenty Federacji Rosyjskiej dostępne na stronie internetowej Russian Strategic Documents: <https://www.russiamatters.org/russian-strategic-documents?page=0> (dostęp: 23 marca 2023 r.).

zostały zdefiniowane jako zasadnicze zewnętrzne zagrożenia militarne¹⁸. Podkreślanie tego aspektu miało prawdopodobnie spełniać funkcję odstraszenia lub raczej powstrzymywania, jednak nie spełniło swej roli, co w bardzo jaskrawy sposób pokazało przystąpienie do NATO Finlandii i w przyszłości Szwecji. Rozszerzenie było też tzw. czerwoną linią, a decyzja Helsinek i Sztokholmu stała się dla Rosji porażką polityczną i wojskową.

Państwa bałtyckie jednoznacznie wyraziły żądanie wszczęcia i kontynuowania dochodzenia w sprawie zbrodni Rosji przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości i Międzynarodowy Trybunał Karny. Politycznie wyrażano to poprzez jednoznaczne poparcie sankcji Unii Europejskiej nałożonych na Rosję, jakkolwiek dotknęły one również gospodarki krajowe. Było to wspólne stanowisko, także Polski, przy czym inne państwa zachęcano do wdrażania kolejnych pakietów sankcji. Wyrazem aktywnego podejścia stały się też sankcje wobec obywateli rosyjskich związanych z wojną lub wspierających ją oraz podjęcie tematu przekazania zamrożonych aktywów rosyjskich oligarchów na potrzeby Ukrainy. Estonia już w styczniu 2023 r. zainicjowała opracowywanie podstaw prawnych dla takich kroków¹⁹. Wspólny głos krajów bałtyckich, opierający się na wyraźnym postrzeganiu zagrożenia rosyjskiego i braku zaufania do pokojowego współistnienia z Moskwą w przyszłości, ma ogromne znaczenie. Rodzi też potencjał do budowania koalicji tych państw w ramach NATO i UE, jak też regionalnie np. z Polską, co pozwala na promowanie wybranych inicjatyw. Jest to odważne podejście, biorąc pod uwagę położenie geostrategiczne i graniczenie z Rosją, która kwestionuje suwerenność Estonii, Łotwy i Litwy, określając je jako błąd historyczny. Od 2014 r. słowa „odstraszanie” i „odporność”, jako „integralne składowe odstraszania i obrony NATO”²⁰, stały się powszechnie sto-

¹⁸ *Военная доктрина Российской Федерации [Wojenna doktryna Federacji Rosyjskiej]*, Moskwa 25 grudnia 2014 r., par. 12a, <https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html> (dostęp: 23 marca 2023 r.).

¹⁹ *Estonia developing legal basis to transfer frozen Russian assets*, ERR News, Tallinn 4 stycznia 2023 r., <https://news.err.ee/1608839845/estonia-developing-legal-basis-to-transfer-frozen-russian-assets> (dostęp: 10 marca 2023 r.).

²⁰ *Deterrence and defence*, North Atlantic Treaty Organization, 26 kwietnia 2021 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm (dostęp: 26 marca 2023 r.).

sowane w narracji politycznej i wojskowej tych państw. Obecnie coraz częściej wybrzmiewa pojęcie „obrona”, które integruje wszystkie zasoby państw przy zwiększaniu budżetu sił zbrojnych.

Transfiguracja percepcji zagrożeń

Agresja militarna Rosji na Ukrainę zburzyła poczucie bezpieczeństwa na kontynencie europejskim. Wpłynęło to zwłaszcza na zmianę postrzegania bezpieczeństwa narodowego przez państwa sąsiadujące z Rosją – szczególnie te, które w przeszłości należały do rosyjskiej strefy wpływów. W raporcie łotewskich służb bezpieczeństwa podkreślono, że „Rosja postrzega kraje sąsiedzkie – Białoruś, Ukrainę, Mołdawię, kraje Kaukazu Południowego i Azji Centralnej – jako obszar wyłącznych wpływów z naturalną i niepodważalną dominacją”²¹. Imperialna polityka Moskwy ponownie zagroziła Estonii, Łotwie i Litwie, choć od czasu odzyskania niepodległości w 1991 r. filarami bezpieczeństwa tych państw były działania mające na celu usunięcie niebezpieczeństwa ze strony Rosji, tj. członkostwo w NATO i UE, strategiczny sojusz ze Stanami Zjednoczonymi, obrona zbiorowa, odstraszenie oraz budowanie odporności narodowej²². Oczywiście Rosja nie jest jedynym wyzwaniem dla bezpieczeństwa państw bałtyckich, jest ona jednak zasadniczym, realnym zagrożeniem ich suwerenności; podobnie jak dla wszystkich państw sąsiadujących z Federacją Rosyjską (Doktryna Primakowa). Zwłaszcza, że Rosja podporządkowała swoim imperialistycznym celom wszystkie służby państwowe i posiadany potencjał gospodarczy i militarny. W ostatnich latach zanotowano wzmożoną aktywność rosyjskiego wywiadu, dążącego do kształtowania sprzyjającego sobie środowiska, zwłaszcza w Łotwie i Estonii. Ich zakres zainteresowań był szeroki, koncentrował się na członkach NATO i UE, polityce bezpieczeństwa zagranicznego

²¹ *Annual Report 2021*, The Latvian State Security Service, Ryga 2021, s. 19, <https://vdd.gov.lv/uploads/materials/30/en/annual-report-2021.pdf> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

²² K. Raik, M. Šešelgytė, *Estonia, Latvia, and Lithuania*, w: T. Tardy (red.), *The Nations of NATO*, Oxford University Press, Oksford 2022.

państw, potencjale militarnym, polityce wewnętrznej, gospodarce czy postawie społeczeństwa. Działania te są i będą z pewnością kontynuowane.

W raporcie Estońskiej Służby Wywiadu Zagranicznego (EFIS) z 2021 r. wskazano potrzebę obserwowania działań Rosji w państwach z nią sąsiadujących, w których dąży ona do dominacji, zagrożając ich bezpieczeństwu²³. Ukraina i Białoruś zostały uznane za państwa priorytetowe dla Moskwy, co ma przełożenie na ich obecną sytuację, w przypadku Białorusi pełną zależność, a w przypadku Ukrainy – zbrojną agresję. Jednym z celów Kremla określono dalszą budowę sił zbrojnych, zdolnych „do konfrontacji z NATO na pełną skalę”, próbujących równocześnie naruszyć jedność NATO, a zwłaszcza relacje transatlantyckie²⁴. Kompleksowa wojna psychologiczna i informacyjna, szpiegostwo, tajne operacje wpływu oraz cyberataki koordynowane przez służby specjalne (FSB, SWR i GRU)²⁵ miały przybliżyć Rosję do osiągnięcia tego założenia. W raporcie EFIS z 2022 r. dokonano oceny ich zamiarów oraz roli, którą odgrywają Chiny. Analizie poddano sekwencje przygotowań do wojny w ramach ćwiczeń na dużą skalę, działań służb wywiadowczych i cyberszpiegostwa w celu prowadzenia operacji militarnych. Za jedno z zagrożeń uznano rozpoczęcie agresji przeciw Ukrainie, która jest „filarem spajającym rosyjskie imperialne ambicje”²⁶. Raport – przedstawiony bezpośrednio przed agresją – zawierał przegląd zdolności sił rosyjskich. Ich koncentrację na granicy ukraińskiej nazwano bezpośrednim zagrożeniem dla Ukrainy i ultimatum dla Zachodu. Wskazano, że będą one gotowe do rozpoczęcia ofensywy przeciwko Ukrainie już w drugiej połowie lutego 2022 r., „jeśli rosyjskie kierownictwo tak zdecyduje”

²³ *International Security and Estonia 2022. Security report*, Estonian Foreign Intelligence Service, Tallinn 2021, s. 6, <https://valisluureamet.ee/doc/raport/2021-en.pdf> (dostęp: 1 marca 2023 r.).

²⁴ *ibidem*, s. 46–47.

²⁵ *Federal Security Service (FSB), Foreign Intelligence Service (SVR), The Main Directorate of the General Staff of the Armed Forces of the Russian Federation (formerly The Main Intelligence Directorate G.U. lub GRU)*.

²⁶ *International Security and Estonia 2022*, Estonian Foreign Intelligence Service, Tallinn 31 stycznia 2022 r., rozdział 1 i s. 28. <https://www.valisluureamet.ee/doc/raport/2022-en.pdf> (dostęp: 25 marca 2023 r.).

²⁷. Choć prognoza czasowa okazała się słuszna, znacznie zawyżono potencjał „drugiej armii świata”. W kwietniu 2022 r. opublikowano coroczny przegląd estońskiej Służby Bezpieczeństwa Wewnętrznego (*Estonian Internal Security Service*) i wskazano, że 24 lutego, dzień inwazji i rocznicy Republiki Estońskiej, „nie oznacza początku agresywnej polityki zagranicznej Putina, a jedynie jej kontynuację środkami wojskowymi”²⁸. Wykorzystano w nim zdanie ostatniego premiera Estonii przed okupacją rosyjską, Jürja Uluotsa: „Ze względu na pierwotny charakter ideologii społeczno-politycznej, naród Wielkiej Rosji nie może powstrzymać się od atakowania przestrzeni życiowej innych narodów, atakuje je, ciemni i podbija. Jednocześnie, wciąż na nowo tworzy się przyczyny i teorie dla ataków”²⁹. To bardzo ważne w obecnym środowisku bezpieczeństwa, ponieważ przyczyny się nie zmieniają, a militarny instrument siły państwa wykorzystywany jest po tym, gdy inne narzędzia nie pozwalają osiągnąć pożądanego stanu końcowego. Z historycznego punktu widzenia jest to natura państwa, gdyż „Rosja chce być imperium, lecz chce być też autarkią – zamkniętym w sobie światem, zbudowanym na radykalnej negacji tego, co przychodzi z Zachodu”³⁰. Raport EFIS z 2023 r. nie pozostawia wątpliwości co do zamiarów Rosji. Oceniono, że o ile atak na Estonię nie jest prawdopodobny w 2023 r., to zagrożenie wzrosło, a siły zbrojne mają wciąż duży potencjał bojowy, który może zostać odtworzony przy granicy państwa w ciągu kolejnych czterech lat³¹.

Łotewska Służba Bezpieczeństwa (*Valsts Drošības Dienests, VDD*) zdaje sobie sprawę z niebezpieczeństw, jakie niosą za sobą służby wywiadowcze Federacji Rosyjskiej, i wskazuje na bezpośredni związek pomiędzy zagrożeniem dla państwa a historyczną polityką Rosji³², co

²⁷ *ibidem*, s. 9.

²⁸ *The Annual Review of the 20/21/22*, Estonian Internal Security Service, Tallinn 12 kwietnia 2022 r., s. 5, https://kapo.ee/sites/default/files/content_page_attachments/Annual%20Review_2021-22.pdf (dostęp: 26 marca 2023 r.).

²⁹ *ibidem*, s. 3.

³⁰ K. Wołodźko, *Rosja albo pytanie o naturę świata*, „Miesięcznik Znak” marzec 2023, s. 112, <https://www miesiecznik.znak.com.pl/rosja-albo-pytanie-o-nature-swiate/> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

³¹ *International Security and Estonia 2023. Security report*, Estonian Foreign Intelligence Service, Tallinn 13 stycznia 2023 r., s. 10.

³² *Annual Report 2021*, The Latvian State Security Service, Ryga 2021, s. 20.

obejmuje zarówno wymiar zewnętrzny, jak i wewnętrzny. W przypadku państw bałtyckich nie jest wykluczona możliwość naruszenia przez Rosję ich terytorium. Umożliwiają to propaganda oraz działania prokremlowskich grup na Łotwie. Dążąc do zmiany postawy mniejszości rosyjskojęzycznej, przyjęto regulacje prawne negujące gloryfikowanie działań rosyjskich sił zbrojnych oraz podjęto kroki ku przeciwdziałaniu propagandzie, która jest bardzo aktywna i posiada potencjał adaptowania się do sytuacji³³. W kwietniu 2021 r. attaché obrony Rosji został uznany za *persona non grata* i wydalony z Łotwy, wszczęto też sprawy karne przeciwko obywatelom Łotwy oskarżonym o szpiegostwo na rzecz GRU. W lutym 2023 r. zakończono śledztwo wobec blogera, który gloryfikował zbrodnie rosyjskie w Ukrainie oraz próbował wywołać nienawiść i alienację w łotewskim społeczeństwie³⁴. W 2022 r. bardzo istotny był przypadek szpiegostwa byłego deputowanego parlamentu, aresztowanego za przekazywanie FSB informacji o łotewskim wojsku, obronie, polityce i bezpieczeństwie³⁵. Identyfikacja i zatrzymanie osób zaangażowanych w szpiegostwo przeciwko państwu pozostaje jednym z priorytetów. Zwrócono też uwagę na działalność jednej ze spółek należących do Jewgienija Prigożyna, Admis Consultancy Ltd. (ADMIS), budującej sieć agentów wpływu oraz ataki ze strony farm trolli zlokalizowanych z Petersburgu³⁶. Nie pominięto prywatnej kompanii wojskowej „Wagner”, obecnie uznanej za organizację terrorystyczną, która może prowadzić działania dezintegrujące na Łotwie. Zbrodnicza działalność w Ukrainie potwierdziła te obawy. W przypadku Łotwy i Estonii ważną rolę odgrywa społeczność rosyjskojęzyczna, licząca około 25 proc. (około 460 tys. osób) i wciąż odczuwająca sentyment do przeszłej

³³ *ibidem*, s. 5.

³⁴ *Latvian blogger accused of pro-Kremlin activity*, LSM.lv, 7 lutego 2023 r., https://eng.lsm.lv/article/society/crime/latvian-blogger-accused-of-pro-kremlin-activity.a495225/?utm_source=ism&utm_medium=article-bottom&utm_campaign=article (dostęp: 23 lutego 2023 r.).

³⁵ *In the criminal case of Saeima deputy Ādamsons, accused of spying, the judge will be changed*, Baltic News Network, 17 sierpnia 2022 r., <https://bnn-news.com/in-the-criminal-case-of-saeima-deputy-adamsons-accused-of-spying-the-judge-will-be-changed-237256> (dostęp: 9 kwietnia 2023 r.).

³⁶ *Annual Report 2021*, the Latvian State Security Service, *op. cit.*, s. 7–9.

mocarstwowej Rosji³⁷. Te nastroje są podsycane przez kremłowską propagandę, która dąży do utrzymania, a docelowo zwiększenia podziałów społecznych oraz tworzenia agentów wpływu. W tym celu Rosja systematycznie nasila ataki w przestrzeni informacyjnej, wykorzystując do tego przestrzeń cybernetyczną oraz wciąż aktywne media, mimo że prawnie ich wpływ został ograniczony. Wyzwanie dla bezpieczeństwa Łotwy stanowi też Białoruś, która za pomocą narzędzi hybrydowych, takich jak migranci, dąży do destabilizacji sytuacji wewnętrznej. Działania koordynowane przez białoruskie służby specjalne, m.in. ataki propagandowe przeciw Rydze i oskarżenia o naruszanie praw człowieka, mają negatywny wpływ na bezpieczeństwo państwa³⁸. Ponadto za czynnik zagrażający w przestrzeni informacyjnej uznano działalność Chin, szczególnie w ramach zadań polityki zagranicznej ukierunkowanej na oddziaływanie na NATO i UE, w tym pozyskiwanie istotnych informacji³⁹. Wskazano, że ich cele, dążące do osłabienia tych organizacji, pokrywają się z założeniami rosyjskimi. W raporcie z 2023 r. dokonano szczegółowej analizy działań hybrydowych Rosji wobec państwa i podkreślono wagę aktywności służb specjalnych, działalności w przestrzeni informacyjnej oraz prób ingerencji w bezpieczeństwo ekonomiczne i energetyczne. Mimo tego typu działań uznano, iż społeczeństwo łotewskie jest bardzo odporne. Udało się ograniczyć wpływ propagandy rosyjskiej na ludność rosyjskojęzyczną, co było uprzednio podstawowym narzędziem tzw. miękkiej siły rosyjskich służb specjalnych, które wykorzystują media. Zwrócono też uwagę na intensywne działania wywiadowcze tych służb w stosunku do sił zbrojnych Łotwy i innych państw NATO oraz infrastruktury krytycznej⁴⁰.

W raporcie jako zagrożenia dla bezpieczeństwa Litwy wymieniono Rosję, Białoruś i Chiny, co jest m.in. konsekwencją polityki zagranicznej państwa wobec Tajwanu. Reakcja Pekinu i jej wpływ na

³⁷ *Racial Groups in Latvia 2022/2023*, PopulationU, <https://www.populati2021.annualonu.com/latvia-population> (dostęp: 26 stycznia 2023 r.).

³⁸ *Annual Report 2021*, Latvian State Security Service, *op. cit.*, s. 30–31.

³⁹ *ibidem*, s. 24.

⁴⁰ *Annual Report on the Activities of Latvian State Security Service (VDD) in 2022*, the Latvian State Security Service, Ryga kwiecień 2023 r., s. 9 i 25, <https://vdd.gov.lv/en/useful/annual-report-2022> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

bezpieczeństwo są potencjalnie wyższe niż w przypadku bałtyckich sąsiadów, dlatego Litwa postrzega wyzwania ze strony Chin jako realne wyzwanie w sferze gospodarczej, cybernetycznej i informacyjnej⁴¹. Rosja i jej strategia stanowią oczywiście zagrożenie dla bezpieczeństwa Litwy w wyniku agresywnej polityki, której efektem jest trwająca agresja przeciw niepodległej Ukrainie. Bezpośrednie sąsiedztwo z Białorusią i obwodem królewieckim, akcentowane przez ciągłe naruszanie przestrzeni powietrznej oraz wyłącznej strefy ekonomicznej przez lotnictwo i siły morskie Rosji, to stałe zagrożenie dla państw regionu Morza Bałtyckiego, stwarzające prawdopodobieństwo niezamierzonych incydentów mogących eskalować w sytuację kryzysową⁴². W raporcie podkreślono jednocześnie znaczenie obecności sił NATO w regionie – wspierając siły zbrojne państw bałtyckich, ich potencjał wojskowy stanowi bowiem wiarygodny czynnik odstraszaający. Podobnie jak wspomniane uprzednio dwa państwa, Litwa dostrzega zagrożenie ze strony rosyjskich i białoruskich służb wywiadowczych, które dążą do stworzenia sieci agenturalnej bazującej na wybranych grupach osób. Jest to szczególnie groźne w przypadku szpiegostwa wobec rosyjskich działaczy i organizacji opozycyjnych, przybyłych na Litwę w ucieczce przed represjami. Przykład stanowi wizyta Aleksieja Nawalnego na Litwie (kwiecień i wrzesień 2019 r.), monitorowana przez czterech pracowników agencji detektywistycznej Ten z Riazania, powiązanej ze służbami wywiadu⁴³. W 2023 r. oceniono, że największe zagrożenie dla Litwy stanowi Królewiec w połączeniu z Białorusią podporządkowaną Rosji – tym bardziej, że mimo dużych start w Ukrainie Kreml wciąż dąży do wzmocnienia potencjału militarnego. Działania hybrydowe zostaną zatem nasilone, a wszelkie opcje hybrydowe, takie jak ekonomia, przestrzeń cybernetyczna, wojna informacyjna itp., będą coraz częściej wykorzystywane⁴⁴.

⁴¹ *National Threat Assessment 2022*, Defence, Intelligence, and Security Service under the Ministry of National Defence and State Security Department of the Republic of Lithuania, Wilno 2022, s. 5.

⁴² *ibidem*, s. 17.

⁴³ *ibidem*, s. 42.

⁴⁴ *National Threat Assessment 2023*, Defence, Intelligence, and Security Service under the Ministry of National Defence and State Security Department of the Republic of Lithuania, Wilno 2023, s. 8, 25, 29.

Wsparcie wojskowe Ukrainy przez państwa bałtyckie

Zagrożenie ze strony Rosji należy postrzegać w szerszym kontekście, nie ograniczając się jedynie do Ukrainy, Gruzji czy Mołdawii, ponieważ jest ono skierowane przeciwko państwom graniczącym z Rosją, a zwłaszcza członkom NATO i UE. Jednoznaczna świadomość wrogiej postawy spowodowała, że państwa bałtyckie wspierają Kijów zarówno wojskowo, w zakresie swoich możliwości, jak i poprzez szkolenie oraz edukację personelu wojskowego. Równie znacząca jest udzielana pomoc humanitarna: żywność, środki medyczne, generatory prądu, autobusy komunikacji miejskiej itp. Według Instytutu Gospodarki Światowej Łotwa przeznaczą na ten cel 0,92 proc. PKB, Estonia 0,85, Litwa 0,43, Polska – 0,49, co stanowi czołówkę państw wspierających Ukrainę w relacji do PKB⁴⁵. Estonia zdecydowała się na dodatkowe wsparcie wojskowe o wartości 113 mln euro i dostarczyła Ukrainie m.in. haubice (155 i 122 mm), pojazdy wojskowe, pociski przeciwpancerne Javelin, środki ochrony osobistej (hełmy itp.) oraz racje żywnościowe. W efekcie jej wsparcie sięgnie 370 mln euro i przekroczy 1 proc. PKB⁴⁶. Ważną darowizną były także dwa szpitale polowe (trzeci w planie), środki medyczne oraz pomoc w leczeniu rannych żołnierzy i osób cywilnych. Z kolei Łotwa zadeklarowała dostarczenie zestawów przeciwlotniczych Stinger, śmigłowców M-17, karabinów maszynowych z amunicją i bezzałogowych statków powietrznych⁴⁷. Ponadto prowadzi szkolenie około 2000 ukraińskich żołnierzy w 2023 r. i podobnie jak Estonia zapewnia opiekę medyczną dla ukraińskich żołnierzy. Litewski pakiet o wartości 125 mln euro obejmuje działa przeciwlotnicze L70 wraz z amunicją oraz dwa

⁴⁵ *Wsparcie dla Ukrainy w stosunku do PKB. Polska w ścisłej czołówce 2022*, Money.pl 12 października 2022 r., <https://www.money.pl/gospodarka/wsparcie-dla-ukrainy-w-stosunku-do-pkb-polska-w-scislej-czolowce-6822171297897280a.html> (dostęp: 24 kwietnia 2023 r.).

⁴⁶ M. Przepióra, *Czołgi i artyleria dla Ukrainy. Wspólna deklaracja dziewięciu państw*, Interia.pl. 19 stycznia 2023 r., <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosc/news-czolgi-i-artyleria-dla-ukrainy-wspolna-deklaracja-dziewieciu,nId,6544850> (dostęp: 27 marca 2023 r.).

⁴⁷ I. Murniece *Kijivā tiekas ar Ukrainas aizsardzības ministru*, Ministerstwo Obrony, Ryga 18 stycznia 2023 r., <https://www.mod.gov.lv/lv/zinas/i-murniece-kijiva-tiekas-ar-ukrainas-aizsardzibas-ministru> (dostęp: 25 marca 2023 r.).

śmigłowce M-8. Dodatkowo 40 mln euro dotacji pozwoli na zakup systemów do walki z dronami oraz sprzętu optycznego i termowizyjnego. W 2022 r. Litwa „przyznała Ukrainie 660 mln euro, w tym 240 mln euro pomocy wojskowej” i „będzie nadal udzielać wsparcia aż do zwycięstwa”⁴⁸.

Przekazywanie sprzętu, w wielu kategoriach pochodzenia sowieckiego, pozwala na jego natychmiastowe użycie na polu walki bez dodatkowego szkolenia. Jednocześnie darowizny sprzętu wojskowego powodują inwestowanie w zakupy systemów uzbrojenia, dzięki czemu zwiększa się potencjał militarny państw bałtyckich. Wiele sowieckich systemów zastępuje się tymi spełniającymi standardy NATO, co umożliwia kompatybilność w ramach Sojuszu i lepszą współpracę w zakresie szkolenia, napraw czy logistyki. Już w 2019 r. Estonia i Łotwa zakupiły razem amunicję do systemu Carl-Gustaw M4⁴⁹. Istnieją też dwustronne projekty – np. oba te państwa rozważają wspólny zakup systemów obrony powietrznej średniego zasięgu. Na ten cel Łotwa przeznaczy 600 mln euro w latach 2023–2025, co stanowi znaczącą część budżetu wojskowego. Ponadto planuje ona zakup pocisków przeciwokrętowych Naval Strike Missile (NSM) za 110 mln dolarów w celu obrony własnej linii brzegowej, ale też częściowo Estonii. Estonia natomiast zdecydowała się na zakup pocisków przeciwskrętowych Blue Spear, które zostaną zintegrowane z fińskimi MTO 85M (Saab RBS 15), pozwalając na całkowitą blokadę Zatoki Fińskiej dla floty rosyjskiej⁵⁰. Ryga i Tallinn podjęły też decyzję o wspólnym zakupie niemieckiego systemu obrony przeciwlotniczej IRIS-T celem integracji obrony powietrznej państw. Połączone planowanie obronne, wymiana danych i informacji oraz wspólne zakupy systemów walki umożliwią lepsze współdziałanie poprzez

⁴⁸ *Lithuania and Poland to continue providing military aid for Ukraine*, Army Technology, 12 stycznia 2023 r., <https://www.army-technology.com/news/lithuania-poland-military-aid-ukraine/> (dostęp: 24 marca 2023 r.).

⁴⁹ J. Andersson, *Buying Weapons Together (or NOT). Joint defence acquisition and parallel arms procurement*, European Union Institute for Security Studies, 7 kwietnia 2023 r., s. 5.

⁵⁰ *Estonia and Finland to Integrate Their Coastal Anti-ship Missile Systems*, Military Leak, 13 sierpnia 2022 r., <https://militaryleak.com/2022/08/13/estonia-and-finland-to-integrate-their-coastal-anti-ship-missile-systems/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

zrozumienie i wzajemne wsparcie na wszystkich szczeblach wojny⁵¹. Tym bardziej, że brak przestrzeni operacyjnej stanowi ważny bodziec do bliskiej współpracy państw bałtyckich. W razie wojny granice państwowe nie stanowią barier, co zmusza do podejmowania współpracy transgranicznej sił zbrojnych i wojsk obrony terytorialnej oraz wypracowania regulacji prawnych, które będą takie działania umożliwiać. W kontekście bezpieczeństwa tych państw ważną funkcję pełni zatem także Polska.

Pełne zrozumienie roli przestrzeni operacyjnej i czynnika czasu względem narastania potencjału bojowego, przy wsparciu partnerów z NATO, powoduje, że kraje bałtyckie wspierają projekty gospodarczo-wojskowe. Duże znaczenie pełnią Rail Baltica i Via Baltica, gdyż sieci kolejowe i autostrady „przyspieszą rozmieszczenie ciężkiego sprzętu, takiego jak czołgi, bojowe wozy piechoty lub haubice samobieżne”⁵² w regionie. Budowa koordynowana jest z ekspertami wojskowymi, aby mogła spełnić specyfikacje militarnie. Dodatkowo integracja z projektem Via Carpathia zwiększy ich przepustowość. Inne projekty to Wojskowa Strefa Schengen oraz PESCO Mobilność wojskowa w ramach UE, mające pozwolić na przemieszczenie sił i środków do państw wschodniej flanki NATO w ramach procesu zarządzania kryzysowego i narastania zagrożeń w oparciu o oznaki sytuacji kryzysowej i ostrzeganie (*Indications and Warnings*)⁵³. Jest to wyjątkowo ważne, gdyż w razie konfliktu Rosja posiada siły i środki pozwalające na czasowe zamknięcia dróg przez tzw. korytarz suwalski, wykorzystując lotnictwo oraz artylerię zlokalizowaną w Królewcu, na terytorium Białorusi i lotnictwo stacjonującego wewnątrz kraju. Ćwiczenia, np. Defender Europe, akcentują znaczenie morskich i lądowych linii komunikacyjnych oraz wspierają efekt odstraszenia w wymiarze logistycznym. Wskazuje to na zdolność przemieszczenia

⁵¹ *Latvian and Estonian defmins: Mutually coordinated action essential for successful acquisition of air defense system*, "Baltic Defense Review" 2023, nr 3.

⁵² N. Papatolios, *Lithuania Roots For Via Carpathia to Become Part of TEN-T Network*, RailFreight.com, 3 marca 2021 r., <https://www.railfreight.com/railfreight/2021/03/03/lithuania-roots-for-via-carpathia-to-become-part-of-ten-t-network/?gdp=accept> (dostęp: 26 kwietnia 2023 r.).

⁵³ *Współpraca w ramach NATO*, Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, <https://www.gov.pl/web/rcb/wspolpraca-w-ramach-nato> (dostęp: 21 kwietnia 2023 r.).

i rozmieszczenia żołnierzy oraz sprzętu w krótkim wymiarze czasowym, co ma kluczowe znaczenie dla państw bałtyckich⁵⁴. To natomiast powoduje inwestycje w ramach wsparcia państwa gospodarza (*Host Nation Support*) i przygotowuje infrastrukturę do przyjęcia i rozmieszczenia sił NATO. Przykładem jest Litwa, która rozpoczęła budowę nowych baz wojskowych (Rokantiškės w okolicach Wilna oraz w Szyłele i Szawle). Z kolei Estonia rozbudowuje poligon Nursipalu, Łotwa zaś inwestuje w bazę wojskową w Ādaži oraz poligony Selonia w Aizkraukle i w pobliżu Jēkabpils⁵⁵.

Odstraszanie, odporność, obrona – słowa kluczowe

Ważną rolę w przygotowaniu do obrony państwa w razie agresji ze strony Rosji i postępowaniu w czasie kryzysów spowodowanych działaniami hybrydowymi odgrywają siły zbrojne, wzmocnione wojskami obrony terytorialnej i przygotowanym społeczeństwem. Jeden z kluczowych aspektów to utrzymanie wymaganych zasobów rezerw osobowych, czego wyrazem jest pobór pozwalający na sprawną mobilizację odpowiednio wyszkolonych żołnierzy. W Estonii pobór stanowi istotny element wsparcia sił zbrojnych oraz kontynuacji bliskiej więzi społeczeństwa z wojskiem, angażując ludność w przygotowania do obrony państwa. Przejawia się to powoływaniem do służby wojskowej, intensywnym programem szkoleń i ćwiczeń, w tym we współdziałaniu z Ligą Obrony. Podstawowa służba poborowa trwa osiem miesięcy, a w wybranych specjalnościach, które wymagają obsługi pewnych kategorii sprzętu, wynosi nawet jedenaście miesięcy. Budżet obronny to około 2,85 proc. PKB, co stanowi ponad jeden mld euro; ponad 30 proc. przeznaczony jest za to na zakupy systemów walki. Siły zbrojne liczą ponad 4000 żołnierzy i pracowników

⁵⁴ I. Ploom, Z. Śliwa, V. Veebel, *The NATO "Defender 2020" exercise in the Baltic States: Will measured escalation lead to credible deterrence or provoke an escalation?*, "Comparative Strategy" 2020, t. 39, nr 4, s. 375.

⁵⁵ *Information about Selonia Military Training Area for the residents of Aizkraukle and Jēkabpils regions*, Ministerstwo Obrony Republiki Łotewskiej, <https://www.mod.gov.lv/en/selonia-military-training-area> (dostęp: 3 kwietnia 2023 r.).

cywilnych będących w stałej gotowości, a siły będące w gotowości do szybkiego reagowania to około 37 000. Co istotne, przeszkolono ponad 40 000 rezerwistów, a łączny potencjał mobilizacyjny to aż około 230 000 osób, czyli 20 proc. ludności Estonii⁵⁶. Ważną rolę odgrywa ochotnicza Estońska Liga Obrony, podporządkowana w czasie wojny estońskiemu szefowi obrony. Liczy ona 18 000 członków, a wraz ze stowarzyszeniami około 28 000 wolontariuszy⁵⁷. Jednym z jej zadań jest organizacja narodowego programu edukacji obronnej w celu zwiększenia gotowości i odporności społeczeństwa oraz promowania ducha patriotycznego⁵⁸. Należy zauważyć, że konstytucja stanowi: „Jeśli nie istnieją inne środki, każdy obywatel Estonii ma prawo do podjęcia oporu przeciwko siłowym próbom zmiany porządku konstytucyjnego”⁵⁹. Jednocześnie w Estonii w istotny sposób zwiększyło się poparcie dla sił zbrojnych oraz stałej obecności sił NATO. Dodatkowo wyłączono rosyjskie platformy informacyjne i programy, aby ograniczyć narrację Kremla. Ankieta wśród ludności Estonii w grudniu 2022 r. potwierdziła poparcie dla szkolenia wojskowego – stwierdzono, że rezerwiści pozytywnie oceniają służbę poborową i rozumieją jej rolę w obronie narodowej⁶⁰.

Litwa zrezygnowała z poboru w 2010 r., lecz wznowiono go w 2015 r., tuż po aneksji Krymu. Prezydent Gitanas Nausėda podkreślił, że jest to ważne w obecnym środowisku bezpieczeństwa, dlatego należy zmierzać ku powszechnej obronie i zwiększać liczbę wyszkolonych rezerwistów⁶¹. Minister obrony Arvydas Anušauskas rozważa

⁵⁶ *Estonian Defence Forces*, Siły Obrony Estonii, <https://mil.ee/en/defence-forces/> (dostęp: 6 maja 2023 r.).

⁵⁷ *Estońska Liga Obrony*, Liga Obrony Estonii, <http://www.kaitseliit.ee/en/edl> (dostęp: 20 kwietnia 2023 r.).

⁵⁸ *Estonia: national defense camps will be organised by the Defense League*, komunikat prasowy estońskiego Ministerstwa Obrony, Baltic News Service, Tallinn 26 kwietnia 2021 r.

⁵⁹ *Konstytucja Estonii z 1992 r. z poprawkami z 2015 r.*, Riigikogu, Tallinn 1992 (wersja uaktualniona w 2015 r.), art. 54.

⁶⁰ *Survey: Family, employer support for reservists could be stronger in Estonia*, Baltic News Service, Tallinn 13 stycznia 2023 r.

⁶¹ *President on proposed conscription reform: Lithuania must move toward universal defense*, Baltic News Service, 12 stycznia 2023 r., https://www.baltictimes.com/president_on_proposed_conscription_reform_lithuania_must_move_toward_universal_defense/ (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

możliwość zwiększenia rocznej liczby poborowych z obecnych 3 800 do 5 000 począwszy od 2027 r.⁶². Reforma, po wcześniejszym zatwierdzeniu przez parlament, zostanie wdrożona w latach 2024–2027. W 2023 r. państwo przeznaczy już 2,52 proc. PKB na cele obronne, co stanowi około 2,1 mld euro. Litewskie siły zbrojne liczą obecnie około 11 500 zawodowych wojskowych i 3 800 poborowych. Ochotnicze Siły Obrony Narodowej, podlegające litewskim wojskowym lądowym, liczą około 6000 ochotników, w tym 800 oficerów służby czynnej i podoficerów zorganizowanych w sześć jednostek terytorialnych. Oprócz przygotowania do działania w razie okupacji zaangażowane są one w edukację proobronną⁶³. Ponadto współpracują blisko z paramilitarnym Związkiem Strzelców Litewskich, zrzeszających systematycznie szkolonych 11 000 ochotników⁶⁴. Obie organizacje wypełniają specyficzne zadania w ramach obrony narodowej. Społeczeństwo zdecydowanie popiera obecność sił państw NATO oraz siły zbrojne jako gwaranta bezpieczeństwa. Opisując wsparcie dla Ukrainy, prezydent Nausėda stwierdził: „95 proc. Litwinów opowiada się za pomocą humanitarną, a 70 proc. ludności przekazało pieniądze i dobra materialne na Ukrainę”⁶⁵. Ten trend jest prezentowany przez wszystkie narody w regionie.

Łotwa opracowuje obecnie przepisy, które umożliwią ponowne wprowadzenie poboru do wojska. Proces zakończy się w 2023 r., co spowoduje pewne skutki budżetowe. Przewiduje się służbę poborową w wymiarze jedenastu miesięcy. W 2023 r. państwo przeznaczy około 750 mln euro na cele obronne (tj. 2,1 proc. PKB), w tym na zakup uzbrojenia, sprzętu i amunicji około 31 proc. budżetu⁶⁶. Siły zbrojne to obecnie 6 500 żołnierzy i 5 500 rezerwistów – ta ostatnia, ograniczona liczba to jedna z przesłanek do przywrócenia poboru. Łotewska Gwardia Narodowa (ŁGN), licząca 9 800 żołnierzy,

⁶² *ibidem*.

⁶³ S. Flanagan i in., *Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance*, RAND Corporation, Santa Monica 2019, s. 34.

⁶⁴ *Lietuvos Šaulių Sąjunga*, Związek Strzelców Litewskich, <https://www.sauliusajunga.lt/> (dostęp: 5 maja 2023 r.).

⁶⁵ *Lithuania and Poland to continue...*, *op. cit.*

⁶⁶ *Defence budget*, Ministerstwo Obrony Łotwy, <https://www.mod.gov.lv/en/about-us/defence-budget> (dostęp: 5 maja 2023 r.).

ma na celu „zaangażowanie obywateli Łotwy w obronę terytorium państwowego i społeczeństwa”⁶⁷, wspierając rekrutację oraz realizując programy edukacyjne⁶⁸. Koncepcja obrony państwa 2020 uwzględnia kluczową rolę ŁGN w ramach obrony, przy czym dowódcy sił zbrojnych i ŁGN mogą podejmować samodzielne decyzje „bez instrukcji szczebla nadrzędnego”⁶⁹. Zawiera ona plany zwiększenia liczby żołnierzy do poziomu 10 000 w 2024 r. i 12 000 do 2027 r.⁷⁰. Przywrócenie poboru zapewne zweryfikuje jednak te prognozy.

Wszystkie państwa bałtyckie mają obecnie podobne podejście do poboru, który stanowi podstawę przygotowania dobrze wyszkolonych żołnierzy rezerwy. Pozwala to na szybką mobilizację i sprawne tworzenie jednostek oraz wzmacnia gotowość systemu obronnego do wspierania władz państwowych w czasie kryzysu i wojny. Kraje dążą do rozmieszczenia sił wielkości brygady na ich terytorium, co wiąże się z wolą polityczną państw ramowych, aby rozbudować obecne bataliony w składzie wzmocnionej sojuszniczej Wysuniętej Obecności (*enhanced Forward Presence*, eFP). W związku z tym prowadzona jest rozbudowa odpowiedniej infrastruktury do stałego rozmieszczenia, wymaga to jednak czasu i środków. Inne projekty związane są z inwestycjami w wojska obrony terytorialnej oraz takimi inicjatywami jak *Baltic Combined Joint Staff Element* (B-CJSE),⁷¹ dowództwo wielonarodowej dywizji Północ na Łotwie⁷², tworzenie dowództw dywizji na Litwie i w Estonii, zabezpieczenie misji NATO Air Policing i innych dla wspierania bezpieczeństwa regionalnego.

⁶⁷ *The National Guard of the Republic of Latvia Law*, Saeima, Ryga 26 maja 2010 r., rozdz. 2.

⁶⁸ *ibidem*, rozdz. 3.

⁶⁹ *The State Defence Concept*, Gabinet Rady Ministrów Republiki Łotewskiej, Ryga 24 września 2020 r., s. 9.

⁷⁰ *ibidem*, s. 25–26.

⁷¹ *Baltics sign joint military command agreement*, Latvian Public Broadcasting, Ryga 19 lutego 2015 r., <https://eng.lsm.lv/article/society/society/baltics-sign-joint-military-command-agreement.a118475/> (dostęp: 17 kwietnia 2023 r.).

⁷² *Headquarters Multinational Division North inaugurated in Latvia*, Ministerstwo Obrony Republiki Estonii, Tallinn 11 marca 2019 r., <https://kaitseministeerium.ee/en/news/headquarters-multinational-division-north-inaugurated-latvia> (dostęp: 28 kwietnia 2023 r.).

Uzgodnienia odnośnie do kooperacji obronnej⁷³ wspierają współpracę, gdyż ocena zagrożenia jest bardzo zbliżona. Wyzwanie stanowi oczywiście przygotowanie odpowiednio wykształconej kadry na potrzeby struktur dywizyjnych oraz przygotowanie zdolności na poziomie dywizji. Podporządkowanie istniejących brygad narodowych i ściślejsze powiązania z jednostkami eFP to dopiero pierwszy krok, niemniej decyzje o rozszerzeniu dowodzenia i kontroli w ramach struktury sił NATO są ważne.

Wszystkie państwa konsekwentnie inwestują, zwłaszcza w ostatniej dekadzie, w siły obrony terytorialnej, mimo że istnieją między nimi różnice związane z podległością i składem osobowym⁷⁴. Jest to istotne, gdyż koncepcje oparte są na ocenie zagrożeń bezpieczeństwa i wspierają zobowiązania wynikające z artykułu 3 NATO⁷⁵. Ich rola w kształtowaniu ducha patriotycznego wśród obywateli jest kluczowa w tworzeniu odporności, wspieraniu mobilizacji i utrzymaniu wyszkolonych rezerw osobowych. W przypadku okupacji mają one potencjał do prowadzenia silnego oporu, jak zdarzało się to już w przeszłości. Wspólnymi cechami są: planowane inwestycje w wojska obrony terytorialnej dla zwiększenia potencjału bojowego, prowadzenie wspólnych ćwiczeń z regularnymi siłami zbrojnymi oraz zakup bardziej zaawansowanych systemów uzbrojenia, zwłaszcza zdolności przeciwpancernych i obrony powietrznej w celu zmniejszenia rosyjskiej przewagi jednostek pancernych i sił powietrznych. Problematiczny jest dobrowolny charakter obrony terytorialnej, skutkujący ograniczoną zdolnością i gotowością na poziomie podstawowym⁷⁶, ponieważ potencjał sił obrony terytorialnej nie jest porównywalny z jednostkami złożonymi z żołnierzy zawodowych.

⁷³ R. Kaljurand i in., *Developments in the Security Environment of the Baltic Sea Region up to 2020*, International Centre for Defence and Security, Tallinn 2012, s. 58, https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Final_Developments-in-the-Security-Environment-of-the-Baltic-Sea-Region-up-to-2020.pdf (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

⁷⁴ Czytaj także: Z. Sliwa, E. Allers, *The voluntary forces' role within the security systems of the Baltic countries: dissimilar but cohesive*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2022, nr 1, s. 174–186.

⁷⁵ *Resilience and Article 3*, North Atlantic Treaty Organization, 25 czerwca 2018 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm (dostęp: 28 kwietnia 2023 r.).

⁷⁶ P. Szymański, *Wojska Obrony Terytorialnej państw bałtyckich wobec zagrożeń hybridowych*, „Komentarze OSW” 2015, nr 165, Ośrodek Studiów Wschodnich.

Istnieją także inne wyzwania, m.in. emigracja osób w wieku poborowym, słabe przygotowanie fizyczne, ale też psychiczne do służby uwarunkowanej dyscypliną. W związku z tym edukacja patriotyczna i wojskowa jest jedną z ważniejszych decyzji dotyczących przyszłości. Łotwa może służyć za przykład, ponieważ program obrony narodowej został akredytowany dla instytucji szkolnictwa wyższego przez ministerstwo edukacji.

W kontekście budowania odporności (*resilience*) na Łotwie i w Estonii jest widoczna zmiana związana z ludnością rosyjskojęzyczną. Wśród obywateli ewoluuje postrzeganie Rosji jako państwa przyjaznego, czemu sprzyja ograniczenie dostępu do informacji, w tym zmniejszanie wpływu propagandy rosyjskiej. Potrzeba jednak co najmniej jednego pokolenia, aby zaobserwować znaczącą zmianę mentalną. Służy temu wyłączenie programów rosyjskojęzycznych i platform informacyjnych we wszystkich trzech krajach bałtyckich, które próbują zanegować kampanie dezinformacyjne Kremla, skierowane do wybranych grup. Istnieje jednak świadomość, że rosyjskie służby wywiadowcze są aktywne i będą nadal wykorzystywać operacje informacyjne, aby zachować wpływ na swoje grupy docelowe. Kolejną ważną decyzją państw bałtyckich jest usuwanie pomników związanych z okupacją rosyjską i wojnami światowymi gloryfikującymi reżim totalitarny. Historycznie koniec II wojny światowej przez większość Estończyków, Łotyszy i Litwinów nie jest bowiem postrzegany jako początek drugiego okresu niepodległości, ale jako początek sowieckiej okupacji.

Podsumowanie

Estonię, Łotwę i Litwę łączy pamięć historyczna, a lata rusyfikacji, deportacji i bezwzględного traktowania przez Rosję pozostawiły dotkliwie wspomnienia co do jakości i sposobu życia pod ich rządami. Ze względu na wielkość populacji deportacje dotknęły praktycznie wszystkie rodziny. Historia i agresja przeciw Ukrainie powodują, że lata sowieckiej okupacji przekładają się na postrzeganie Federacji

Rosyjskiej w oczach większości trzech narodów. Zagrożenie wydaje się realne, a koncepcja integracji „rosyjskiego świata” za kadencji prezydenta Putina i jej siłowe wdrażanie są tego wyrazem. Oceniono, że Rosja nie zaprzestanie mocarstwowych ambicji, które są wyrazem strategii państwa i jego imperialnej mentalności. Realne i bezpośrednio zagrożenie ze strony Rosji zmusza do inwestycji w potencjał obronny osobno, regionalnie i w ramach NATO. Podkreślił to m.in. łotewski minister spraw zagranicznych: „Wzmocnimy naszą obronę i dołożymy wszelkich starań, aby nasi sojusznicy byli trwale obecni na Łotwie”⁷⁷.

Członkostwo w NATO i UE pozostanie kluczowe dla zachowania bezpieczeństwa Estonii, Łotwy i Litwy. Nie wiąże się to jedynie z domeną wojskową, ponieważ wszystkie te państwa są nieustannie atakowane przy użyciu środków i narzędzi niewojskowych. NATO wciąż zapewnia zdolności wojskowe, które są wspierane przez stale wzmacniane narodowe siły zbrojne państw bałtyckich, a Unia Europejska gwarantuje stabilność w innych dziedzinach. Estonia i Litwa zwiększają wyszkolone rezerwy osobowe poprzez rozszerzenie poboru, który zostanie wprowadzony również na Łotwie. Dodatkowo inwestują w infrastrukturę i dążą do stałego bazowania sił wielkości brygad, aby zapewnić warunki do zwiększenia wielkości i potencjału sił wzmocnionej wysuniętej obecności. Ten proces będzie kontynuowany w oparciu o rozwój infrastruktury w ramach wsparcia państwa gospodarza. Ważnym czynnikiem jest poparcie społeczne dla inwestycji w bezpieczeństwo narodowe, związane z kompleksową percepcją i systemowym podejściem rządów tych trzech państw, wyrażonym w polityce informacyjnej i edukacji proobronnej. W rezultacie siły zbrojne poszczególnych państw są wzmacniane równolegle z zakupami nowoczesnych systemów uzbrojenia, sprzętu i amunicji, co ma kluczowe znaczenie dla prowadzenia skutecznych działań bojowych. W tym kontekście ważną rolę odgrywają decyzje podejmowane na skutek doświadczeń z wojny w Ukrainie. W związku z tym

⁷⁷ *Russia remains the most serious and direct threat to NATO – foreign minister*, LETA/The Baltic Times, Ryga 26 stycznia 2023 r., https://www.baltictimes.com/russia_remains_the_most_serious_and_direct_threat_to_nato_-_foreign_minister/ (dostęp: 5 maja 2023 r.).

w szczególności systematycznie rozbudowuje się siły obrony terytorialnej i dostrzega się ich znaczenie we wsparciu wojsk operacyjnych. Wspólne regionalne planowanie obronne skutecznie zwiększa zdolność państw do obrony, co korzystnie wpływa na przemieszczenie i rozmieszczenie sił NATO oraz współdziałanie. Bezpieczeństwo narodowe jest wspierane przez wszystkie podmioty cywilne, co wiąże się z wypracowanymi ramami prawnymi, które pozwalają na szkolenie wojsk w czasie pokoju i wykorzystanie wszystkich niezbędnych instrumentów władzy w czasie kryzysu i wojny.

Estonia, Łotwa i Litwa zakładają, że Rosja nie zmieni obecnej agresywnej polityki zagranicznej, w ramach której wykorzystuje siły zbrojne jako swoje zasadnicze narzędzie. Rodzi to pilną potrzebę zwiększenia potencjału bojowego i przygotowania społeczeństw jako czynników odstrasżających. Oprócz decyzji podejmowanych na szczeblu krajowym kolejnym czynnikiem staje się świadomość, że bezpieczeństwo państw bałtyckich jest ze sobą powiązane ze względu na wspólną historię, geografii i wyzwania geopolityczne. Wymusza to bezpośrednią współpracę, łączącą zdolności we wszystkich sferach państwowości. W tym kontekście ważne są wypowiedzi przywódców państw bałtyckich. Premier Litwy Ingrida Šimonytė oceniła, że strategia Kremla „nie jest dla niej zaskoczeniem”; premier Łotwy Krišjānis Kariņš oświadczył, że kraj stanął w obliczu dążenia Rosji do rozszerzenia wpływów w krajach sąsiednich. Premier Estonii Kaja Kallas stwierdziła, że „znamy naszych sąsiadów”, co wymaga „dzielenia się wiedzą o działaniach Rosji, aby podejmować działania przeciwko bezpośrednim i pośrednim próbom wywierania wpływu”⁷⁸. Te wszystkie decyzje i działania z pewnością zwiększą potencjał obronny, jednak będzie on zawsze zbyt mały, by państwa bałtyckie samodzielnie lub wspólnie obroniły się przed militarną agresją Rosji. Potencjał militarny pozostanie ważnym aspektem odstraszenia i zdolności obronnych przy dużym wsparciu społecznym. Sprzyjają temu podjęte decyzje przywracające obowiązkowy pobór w

⁷⁸ Za: *Russlands Strategie für das Baltikum (Russia's Baltic Strategy)*, Tagesschau.de, 26 kwietnia 2023 r., <https://www.tagesschau.de/investigativ/ndr-wdr/russland-kreml-strategiepapier-baltikum-nato-100.html> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

siłach zbrojnych, budujące świadomość proobronną oraz odporność ludności, a w perspektywie konsolidację ludności rosyjskojęzycznej. Ten ostatni aspekt odnosi się do racjonalnych decyzji Estonii i Łotwy. Utrzymanie suwerenności zależy jednak bezpośrednio od wsparcia militarnego w ramach NATO i UE w innych sferach państwowości. Jest to związane ze świadomością, że okupacja będzie prowadzić do dewastacji tych państw, a ich wyzwolenie wiązałoby się z ogromnymi skutkami dla ludności i infrastruktury. Podjęte działania wzmacniają wschodnią flankę NATO, a wsparcie decyzjami politycznymi pozwala na utrzymanie stałego zainteresowania NATO i UE wzmocnieniem bezpieczeństwa regionu. Jest to bardzo ważne dla Estonii, Łotwy i Litwy, które jako niewielkie państwa mają ograniczone zdolności w wielu wymiarach. Proobronne decyzje wpływają korzystnie na ich bezpieczeństwo i pozwalają zachować suwerenność wobec wciąż groźnej i asertywnej Rosji.

Bibliografia

References List

Piśmiennictwo

Literature

Andersson J.J., *Buying Weapons Together (or NOT). Joint defence acquisition and parallel arms procurement*, European Union Institute for Security Studies, 3 kwietnia 2023 r., <https://www.iss.europa.eu/content/buying-weapons-together-or-not> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

Deterrence and defence, North Atlantic Treaty Organization, 26 kwietnia 2021 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm (dostęp: 26 marca 2023 r.).

Flanagan S. i in., *Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance*, RAND Corporation, Santa Monica 2019.

Galeotti M., *The Baltic States as Targets and Levers: The Role of the Region in Russian Strategy*, "Marshall Center Security Insight" 2019, nr 27,

- <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/baltic-states-targets-and-levers-role-region-russian-strategy-0> (dostęp: 19 marca 2023 r.).
- Kaljurand R. i in., *Developments in the Security Environment of the Baltic Sea Region up to 2020*, International Centre for Defence and Security, Tallinn 2012, https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Final_Developments-in-the-Security-Environment-of-the-Baltic-Sea-Region-up-to-2020.pdf (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Langer A., *The young generation is ready to defend our country*, „Der Spiegel”, 19 czerwca 2018 r., <https://www.spiegel.de/politik/ausland/litauen-praesidentin-dalia-grybauskaite-im-interview-a-1212292.html> (dostęp: 19 marca 2023 r.).
- Papatolios N., *Lithuania Roots For Via Carpathia to Become Part of TEN-T Network*, strona internetowa RailFreight, 3 marca 2021 r., <https://www.railfreight.com/railfreight/2021/03/03/lithuania-roots-for-via-carpathia-to-become-part-of-ten-t-network/?gdpr=accept> (dostęp: 26 kwietnia 2023 r.).
- Przepióra M., *Czołgi i artyleria dla Ukrainy. Wspólna deklaracja dziewięciu państw*, Interia.pl, 19 stycznia 2023 r., <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-czolgi-i-artyleria-dla-ukrainy-wspolna-deklaracja-dziewieciu,nId,6544850> (dostęp: 27 marca 2023 r.).
- Raik K., Šešelgytė M., *Estonia, Latvia, and Lithuania*, w: Tardy T. (red.), *The Nations of NATO*, Oxford University Press, Oksford 2022.
- Resilience and Article 3*, North Atlantic Treaty Organization, 25 czerwca 2018 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm (dostęp: 28 kwietnia 2023 r.).
- Rumer E., *The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action*, Carnegie Endowment for International Peace, 5 czerwca 2019 r., <https://carnegieendowment.org/2019/06/05/primakov-not-gerasimov-doctrine-in-action-pub-79254> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Szymański P., *Wojska Obrony Terytorialnej państw bałtyckich wobec zagrożeń hybrydowych*, „Komentarze OSW” 2015, nr 165, Ośrodek Studiów Wschodnich.

- Śliwa Z., Allers E., *The voluntary forces' role within the security systems of the Baltic countries: dissimilar but cohesive*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2022, nr 1.
- Śliwa Z., Ploom I., Veebel V., *The NATO "Defender 2020" exercise in the Baltic States: Will measured escalation lead to credible deterrence or provoke an escalation?*, "Comparative Strategy" 2020, t. 39, nr 4.
- Wołodźko K., *Rosja albo pytanie o naturę świata*, „Miesięcznik Znak” marzec 2023, <https://www.miesiecznik.znak.com.pl/rosja-albo-pytanie-o-nature-swiata/> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Współpraca w ramach NATO*, Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, <https://www.gov.pl/web/rcb/wspolpraca-w-ramach-nato> (dostęp: 21 kwietnia 2023 r.).

Źródła

Sources

- 2021 Annual Report*, Constitution Protection Bureau (SAB), Ryga 2021, https://www.sab.gov.lv/files/uploads/2023/09/Public_report_2022.pdf (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Address by H.E. Lennart Meri, President of the Republic of Estonia*, Hamburg 25 lutego 1994 r., Archiwum Biura Prezydenta Republiki, <https://vp1992-2001.president.ee/eng/k6ned/K6ne.asp?ID=9401> (dostęp: 18 marca 2023 r.).
- Annual Report 2021*, The Latvian State Security Service, Ryga 2021, <https://vdd.gov.lv/uploads/materials/30/en/annual-report-2021.pdf> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Annual Report on the Activities of Latvian State Security Service (VDD) in 2022*, The Latvian State Security Service, Ryga 2023, <https://vdd.gov.lv/en/useful/annual-report-2022>. (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Baltics sign joint military command agreement*, Latvian Public Broadcasting, Ryga 19 lutego 2015 r., <https://eng.lsm.lv/article/society/society/baltics-sign-joint-military-command-agreement.a118475/> (dostęp: 17 kwietnia 2023 r.).

- International Security and Estonia 2022*, Estonian Foreign Intelligence Service, Tallinn 31 stycznia 2022 r., <https://www.valisluureamet.ee/doc/raport/2022-en.pdf> (dostęp: 25 marca 2023 r.).
- Defence budget*, Ministerstwo Obrony Łotwy, <https://www.mod.gov.lv/en/about-us/defence-budget> (dostęp: 5 maja 2023 r.).
- Estonia and Finland to Integrate Their Coastal Anti-ship Missile Systems*, Military Leak, 13 sierpnia 2022 r., <https://militaryleak.com/2022/08/13/estonia-and-finland-to-integrate-their-coastal-anti-ship-missile-systems/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).
- Estonia developing legal basis to transfer frozen Russian assets*, ERR News, Tallinn 4 stycznia 2023 r., <https://news.err.ee/1608839845/estonia-developing-legal-basis-to-transfer-frozen-russian-assets> (dostęp: 10 marca 2023 r.).
- Estonia: national defense camps will be organised by the Defense League*, komunikat prasowy estońskiego Ministerstwa Obrony, Baltic News Service, Tallinn 26 kwietnia 2021 r.
- Estonian Defence Forces*, Siły Obrony Estonii, <https://mil.ee/en/defence-forces/> (dostęp: 6 maja 2023 r.).
- Estońska Liga Obrony*, Liga Obrony Estonii, <http://www.kaitseliit.ee/en/edl> (dostęp: 20 kwietnia 2023 r.).
- Headquarters Multinational Division North inaugurated in Latvia*, Ministerstwo Obrony Republiki Estonii, Tallinn 11 marca 2019 r., <https://kaitseministeerium.ee/en/news/headquarters-multinational-division-north-inaugurated-latvia> (dostęp: 28 kwietnia 2023 r.).
- I. Murniece Kijivā tiekas ar Ukrainas aizsardzības ministru*, Ministerstwo Obrony Republiki Łotewskiej, Ryga 18 stycznia 2023 r., <https://www.mod.gov.lv/lv/zinas/i-murniece-kijiva-tiekas-ar-ukrainas-aizsardzibas-ministru> (dostęp: 25 marca 2023 r.).
- Information about Selonia Military Training Area for the residents of Aizkraukle and Jēkabpils regions*, Ministerstwo Obrony Republiki Łotewskiej, <https://www.mod.gov.lv/en/selonia-military-training-area> (dostęp: 3 kwietnia 2023 r.).
- International Security and Estonia 2022. Security report*, Estonian Foreign Intelligence Service, Tallinn 2021, <https://valisluureamet.ee/doc/raport/2021-en.pdf> (dostęp: 1 marca 2023 r.).

- International Security and Estonia 2023. Security report*, Estonian Foreign Intelligence Service, Tallinn, <https://raport.valisluureamet.ee/2023/en/> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- In the criminal case of Saeima deputy Ādamsons, accused of spying, the judge will be changed*, Baltic News Network, 17 sierpnia 2022 r., <https://bnn-news.com/in-the-criminal-case-of-saeima-deputy-adamsons-accused-of-spying-the-judge-will-be-changed-237256> (dostęp: 9 kwietnia 2023 r.).
- Konstytucja Estonii z 1992 r. z poprawkami z 2015 r.*, Riigikogu, Tallinn 1992 (wersja uaktualniona w 2015 r.).
- Latvian and Estonian defnins: Mutually coordinated action essential for successful acquisition of air defense system*, "Baltic Defense Review" 2023, nr 3.
- Latvian blogger accused of pro-Kremlin activity*, LSM.lv, 7 lutego 2023 r., https://eng.lsm.lv/article/society/crime/latvian-blogger-accused-of-pro-kremlin-activity.a495225/?utm_source=lsm&utm_medium=article-bottom&utm_campaign=article (dostęp: 23 lutego 2023 r.).
- Latvian brands Russia a 'state sponsor of terrorism'*, Baltic News Service, 11 sierpnia 2022 r., <https://news.err.ee/1608681955/latvian-brands-russia-a-state-sponsor-of-terrorism> (dostęp: 19 marca 2023 r.).
- Lietuvos Šaulių Sąjunga*, Związek Strzelców Litewskich, <https://www.sauliusajunga.lt/> (dostęp: 5 maja 2023 r.).
- Lithuania and Poland to continue providing military aid for Ukraine*, Army Technology, 12 stycznia 2023 r., <https://www.army-technology.com/news/lithuania-poland-military-aid-ukraine/> (dostęp: 24 marca 2023 r.).
- Lithuania recognises war in Ukraine as genocide, Russia as terrorist state*, Baltic News Service, 10 maja 2022 r., <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1691202/lithuania-recognises-war-in-ukraine-as-genocide-russia-as-terrorist-state> (dostęp: 18 marca 2023 r.).
- National Threat Assessment 2022*, Defence, Intelligence, and Security Service under the Ministry of National Defence and State Security Department of the Republic of Lithuania, Wilno 2022.
- National Threat Assessment 2023*, Defence, Intelligence, and Security Service under the Ministry of National Defence and State Security Department of the Republic of Lithuania, Wilno 2023.

- О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации [O Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej]*, Moskwa 2 lipca 2021 r., <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202107030001> (dostęp: 23 marca 2023 r.).
- President on proposed conscription reform: Lithuania must move toward universal defense*, Baltic News Service, 12 stycznia 2023 r., https://www.baltictimes.com/president_on_proposed_conscription_reform_lithuania_must_move_toward_universal_defense/ (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Racial Groups in Latvia 2022/2023*, PopulationU, <https://www.populati2021annual.onu.com/latvia-population> (dostęp: 26 stycznia 2023 r.).
- Russia remains the most serious and direct threat to NATO – foreign minister*, LETA/The Baltic Times, Ryga 26 stycznia 2023 r., https://www.baltictimes.com/russia_remains_the_most_serious_and_direct_threat_to_nato_-_foreign_minister/ (dostęp: 5 maja 2023 r.).
- Russia's secret strategy documents reveal plans involving Baltic states*, Postimees, 26 kwietnia 2023 r., <https://news.postimees.ee/7762424/russia-s-secret-strategy-documents-reveal-plans-involving-baltic-states> (dostęp: 21 marca 2023 r.).
- Russlands Strategie für das Baltikum (Russia's Baltic Strategy)*, Tagesschau, 26 kwietnia 2023 r., <https://www.tagesschau.de/investigativ/ndr-wdr/russland-kreml-strategiepapier-baltikum-nato-100.html> (dostęp: 17 maja 2023 r.).
- Speech by Prime Minister Kaja Kallas at the laying of wreaths at the War of Independence Victory Column*, Rząd Republiki Estonii, Tallinn 24 lutego 2022 r., <https://www.valitsus.ee/en/news/speech-prime-minister-kaja-kallas-laying-wreaths-war-independence-victory-column-24-february> (dostęp: 18 marca 2023 r.).
- Statement of the Riigikogu. On the war crimes and genocide of the Russian Federation in Ukraine*, Tallinn 18 kwietnia 2022 r., https://www.holocaustremembrance.com/sites/default/files/inline-files/Statement-of-the-Riigikogu-on-Genocide-in-Ukraine-21.04.2022_0.pdf (dostęp: 19 marca 2023 r.).
- Statement of the Riigikogu. On condemning the annexation of the territory of Ukraine and declaring Russian regime a terrorist regime*, Tallinn

18 października 2022 r., <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2022/10/Statement-of-the-Riigikogu-18.10.2022-eng.pdf> (dostęp: 19 marca 2023 r.).

Survey: Family, employer support for reservists could be stronger in Estonia, Baltic News Service, Tallinn 13 stycznia 2023 r.

The Annual Review of the 20/21/22, Estonian Internal Security Service, Tallinn 12 kwietnia 2022 r., https://kapo.ee/sites/default/files/content_attachments/Annual%20Review_2021-22.pdf (dostęp: 26 marca 2023 r.).

The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. Approved by Dmitry A. Medvedev, President of the Russian Federation, on 12 July 2008, https://russiaeu.ru/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf (dostęp: 21 marca 2023 r.).

The National Guard of the Republic of Latvia Law, Saeima, Ryga 26 maja 2010 r.

The State Defence Concept, Gabinet Rady Ministrów Republiki Łotewskiej, Ryga 24 września 2020 r.

Военная доктрина Российской Федерации [Wojenna doktryna Federacji Rosyjskiej], Moskwa 25 grudnia 2014 r., <https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html> (dostęp: 23 marca 2023 r.).

Wsparcie dla Ukrainy w stosunku do PKB. Polska w ścisłej czołówce 2022, Money.pl, 12 października 2022 r., <https://www.money.pl/gospodarka/wsparcie-dla-ukrainy-w-stosunku-do-pkb-polska-w-scislej-czolowce-6822171297897280a.html> (dostęp: 24 kwietnia 2023 r.).

Copyright © 2023 Zdzisław Śliwa

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share-Alike 4.0 International License.